

УДК 327.5

<https://doi.org/10.34142/24130060.2020.21.2.06>

ЕПОХА ВОЄННОЇ АСИМЕТРИЧНОСТІ: ОСНОВНІ ГРАВЦІ СУЧАСНОСТІ

Г. С. Панасенко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Сучасний світ досить непередбачуваний, а тенденції розвитку світового порядку XXI століття свідчать про все більш наростаючу глобальну безпекову кризу. Порушення норм міжнародного права, гібридні війни, а також нові (нетрадиційні) форми ведення війни особливо негативно впливають на безпеку країн світу, в тому числі й України.

Розглянуто сучасні нетрадиційні війни як приклад воєнної асиметричності, зазначено її основних гравців; розглянуті домінуючі способи вирішення конфліктів та вплив міжнародної спільноти на цей процес; акцентовано увагу на шляхах запобігання розширення ареалу конфлікту на території України.

Ключові слова: асиметричність, війна, міжнародні відносини нетрадиційні війни, воєнний конфлікт, міжнародне право.

ЭПОХА ВОЕННОЙ АСИММЕТРИЧНОСТИ: ОСНОВНЫЕ ИГРОКИ СОВРЕМЕННОСТИ

А. С. Панасенко

Современный мир достаточно непредсказуем, а тенденции развития мирового порядка XXI века свидетельствуют о все более нарастающем глобальном кризисе безопасности. Нарушение норм международного права, гибридные войны, а также новые (нетрадиционные) формы ведения войны особенно негативно влияют на безопасность стран мира, в том числе и Украины.

Рассмотрены современные нетрадиционные войны как пример военной асимметрии, указаны её основные игроки; рассмотрены доминирующие способы решения конфликтов и влияние международного сообщества на этот процесс; акцентировано внимание на путях предотвращения расширения ареала конфликта на территории Украины.

Ключевые слова: асимметрия, война, международные отношения, нетрадиционные войны, военный конфликт, международное право.

THE ERA OF MILITARY ASYMMETRICITY: MAIN PLAYERS OF THE MODERN

H. Panasenko

The modern world is quite unpredictable, and the trends of the world order of the XXI century indicate an increasing global security crisis. Violations of international law, hybrid wars, as well as new (non-traditional) forms of warfare have a particularly negative impact on the security of countries around the world, including Ukraine.

With the intensification of globalization and the development of the information society, new problems arise that threaten not only some specific participants in the armed conflict, but world order and security in general. One of the key issues today is global terrorism.

The article describes modern non-traditional wars as an example of military asymmetry, identifies its main players; the dominant ways of resolving conflicts and the influence of the international community on this process are considered; emphasis is placed on ways to prevent the expansion of the conflict in Ukraine.

Changes in the world, the international system, which occur after the fall of the bipolar system lead to the formation of a new, unlike any previous system of international relations, a kind of universe. Features of international relations, global processes, changes and technological advances characteristic of modernity affect the nature and forms of warfare. It is important to understand how, along with many other processes, the causes and process of hostilities and military clashes are changing.

Ukraine has also become an arena of hostilities, an example of non-traditional warfare. The studied chronology and methods of Russia's influence on Ukraine show that the war in Donbass is only one of the stages of systemic influence.

International law is not only becoming a means of influence, it is becoming a screen that its subjects are trying to bypass. Hence the increase in "unconventional" wars, atypical phenomena for classical warfare. The number of potential actors in the war is increasing. The set of methods of its management and spaces in which it can proceed increases. There are more and more types of war.

Key words: *asymmetry, war, international relations, non - traditional wars, military conflict, international law.*

Постановка проблеми. У період формування нової системи міжнародних відносин, в перехідному стані її нестабільності, вірогідність виникнення нової «гарячої точки» тільки зростає. Більше того, завжди існує вірогідність виникнення збройного конфлікту на будь-якому з рівнів міжнародних відносин – глобальному, регіональному, локальному.

Аналізуючи праці вчених та характер війн у другій половині ХХ ст. – початку ХХІ ст., стає очевидним що змінюється класичний, традиційний характер війни. З посиленням глобалізації та розвитком інформаційного суспільства виникають нові проблеми, які загрожують не тільки якимось конкретним учасникам збройного конфлікту, а світовому порядку і безпеці в цілому. Однією з ключових проблем сьогодні є глобальний тероризм. Саме терористична діяльність є одним із багатьох проявів нетрадиційного методу ведення війни. Інші нетрадиційні форми війни, такі як, наприклад, інформаційна або економічна, активно використовуються різними суб'єктами протистояння. Саме існування та використання різних форм і

видів ведення війни в наш час, робить всебічне дослідження поняття *актуальним*.

Аналіз актуальних досліджень. Сьогодні, попри значні досягнення людства, у напрямку розвитку демократії та мирних способів вирішення протиріч, війни продовжують виникати по всьому світу. Війна супроводжує суспільство на всьому відрізку існування.

Такі вчені, як Нікколо Макіавеллі, Гуго Гроцій, Томас Гоббс, Георг Гегель, Карл Маркс та ін., зробили великий внесок у осмислення і інтерпретацію війни як явища суспільних відносин, і у метафоричному сенсі. І. Кант та Ф. Гегель в своїх роботах також торкалися питань осмислення війни. Вагомий внесок в дослідження проблеми зробив англійський історик, філософ А. Д. Тойнбі. Відомим сучасним дослідником проблематики війни є Мартін ван Кревельд з його працею «Трансформація війни». Питання етичної сторони війни досліджує російський вчений А. Скворцов. Поняття мережево-центричної війни було розроблене віце-адміралом ВМС США Артуром Себровськи, науковцем Джоном Гарстком, адміралом Джеймем Джонсоном в їх роботі «Мережево-центрична війна: введення та майбутнє». Поняття асиметричний конфлікт введено в науковій обіг вченим Е. Макком у його роботі 1975 р. «Чому великі держави програють малі війни: політика асиметричного конфлікту». Свій аналіз такого типу воєн та причин їх завершення виклав Г. Мерома у роботі «Як демократії програють малі війни: держава, суспільство і поразка Франції в Алжирі, Ізраїлі, Лівані, США і В'єтнамі». А. Аррегін-Тафта дослідив проблематику асиметричних воєн в сучасному світі у своїй роботі «Як слабкі виграють війни: теорія асиметричного конфлікту». Нерівномірне протистояння двох сторін з негативним результатом для більш сильного противника досліджували й такі відомі вчені, як: Г. Кіссінджер, Р. Арон, В. Коен та ін. Вітчизняні вчені також досліджують дану проблематику, зважаючи на актуальність теми в політологічній, військовій, історичній науках.

Мета статті – описати сучасні нетрадиційні війни як приклад воєнної асиметричності та її основних гравців. Для досягнення мети планується вирішення наступних дослідницьких завдань: охарактеризувати нові (нетрадиційні) форми й методи ведення війни; розглянути основні способи вирішення конфліктів та вплив міжнародної спільноти на цей процес; акцентувати увагу на шляхах запобігання розширення ареалу конфлікту на території України.

Виклад основного матеріалу. У ХХІ ст. воєнний конфлікт представляє собою агресію, боротьбу між державами або між групами держав, класами, націями, народами, групами. Він може відбуватись між різними групами, які підтримуються державою, або ж не асоціюють себе з якоюсь конкретною державою. Мова йде про зміну або розширення рамок уявлення війни як протистояння двох держав або коаліцій держав. Можна сказати, що держава втрачає монополію на війну.

Одним з важливих факторів, що суттєво впливає на ведення війн, є посилення ролі міжнародних організацій, наднаціональних утворень. Такі організації складаються з багатьох держав і міждержавних утворень. Одна з функцій таких організації є врегулювання, контроль сфер міжнародних відносин. У даному випадку, такі організації як ООН, або, наприклад, НАТО, за наявності певних умов, легітимізують застосування військової сили. З одного боку, зі сторони таких утворень, особливо ООН, дозвіл на використання збройних сил, коаліцій військ держав застосовується у крайніх випадках, як засіб припинення порушення встановлених стандартів та безпеки. З іншого, якби там не було, це монополізація права на застосування сили, певною мірою обмеження суверенітету держав, та розширення повноважень таких організацій.

Наступним вагомим фактором впливу на ведення і характер війни, мали розробка, застосування та підтримання ядерної зброї у деяких держав світу. Наявність ядерної зброї, хоча і робить потенційне протистояння вельми катастрофічним за своїми наслідкам, але в той же час значно збільшує ризики

для обох сторін конфлікту, міжнародної спільноти в цілому. Тому, деякою мірою, наявність ядерної зброї в світі утримує держави від прямої агресії по відношенню до іншої ядерної держави.

Зміни в світі, міжнародній системі, які відбуваються після падіння біполярної системи призводять формування нової, несхожої на жодну попередню систему міжнародних відносин, свого роду світобудову. Певною мірою завдяки глобалізації відбувається процес вестернізації і експорту західних цінностей, стилю життя, а за одно і впливу цих країн на інші частини світу. Згадані процеси призводять до впливу на суспільство і взаємовідносини, контакти культур, пришвидшеної мобільності, і, звичайно, породжують нові виклики. Такі дослідження і дискусії більше проводяться в політологічних, історичних, теоретичних наукових колах, ніж власне воєнних. Говорити про однаковість думок, чітко виробленні концепції прийняті науковою спільнотою не доводиться.

Досягнення науки, економіки та розвиток технологій впливали на способи ведення бою, формували особливості війни в цілому. Всі ці якості в тій чи іншій мірі характерні для сучасних воєн.

Особливості міжнародних відносин, глобальні процеси, зміни та технологічні досягнення характерні для сучасності впливають на характер і форми ведення війни. Важливо зрозуміти, як разом із багатьма іншими процесами, змінюються причини і процес ведення бойових дій, військових зіткнень.

Деякі вчені говорять про можливість виникнення так званих цивілізаційних воєн. У таких конфліктах часто застосовуються останні досягнення науки і техніки, використовуються ЗМІ та інтернет, технології непрямого впливу для моделювання вигідної ситуації.

Заходи автоматизації співпраці в рамках єдиної мережі, допомагають значно пришвидшити співпрацю збройних сил від етапу розвідки обстановки і позицій ворога до застосування зброї по позиціям ворога. Фактично,

створена таким чином система допомагає якісно випередити ворога і знищити його, унеможливити нанесення удару.

Концепція ведення мережево-центричної війни активно вдосконалюється як США, так і іншими країнами, що підтверджує її виправдану користь. Використання досягнень науки і технологій, їх інтеграція та розробка автоматичних систем керування виправдали себе при ведення бойових дій НАТО в Іраці в 2003 році. Мережево-центрична система продовжує вдосконалюватись і впроваджується у військах НАТО та інших країнах. Така система допомагає ефективно використовувати людські і матеріальні ресурси, використовувати розосереджену тактику ведення бою, автоматизувати і підвищити точність нанесення ударів противнику, діяти ефективніше на оперативному і стратегічному рівнях.

Мережево-центричні війни можуть дозволити максимально ефективно використати доступний арсенал і залучити сучасні технології. Головне те, що в цій концепції ведення війни головна роль надається пришвидшенню і збільшенню ефективності взаємодії. Саме поєднання швидкості взаємодії родів військ, залучення технологій, і ефективність їх співпраці – завжди були одними з головних факторів успішного ведення війни. Та армія, яка найшвидше реагує на зміни подій в реальному часі та випереджає дії супротивника, перемагає у війні.

Також інформаційно-психологічна війна, інформаційні технології, інформаційно-психологічні операції проти ворога – це невід’ємний атрибут війни у XXI сторіччі. Можна сказати, що така війна є характерною особливістю воєн XXI сторіччя, наряду із зменшенням традиційних воєн та збільшенням асиметричних, локальних.

Прикладом збільшення кількості та різновидів «нетрадиційних» війн як наслідок політичної нестабільності та невизначеності системи відносин може бути пострадянський простір. Після розпаду СРСР, складного процесу формування незалежних держав, визначення нових кордонів, виникло багато спірних питань і процесів.

Так, можна простежити виникнення регіональних, локальних конфліктів у Нагірному Карабасі, Південній Осетії, Грузії, Придністров'ї, Україні. Безумовно, кожний з цих конфліктів має свою специфіку. Але фактом є те, що в цих війнах були застосовані методи й технології непрямого впливу, нетрадиційні методи ведення війни. Наприклад, формування та підтримка неофіційних політичних утворень (де-факто терористичних), організації та забезпечення їх збройних сил. Попри протести міжнародної спільноти, спроби міжнародної ізоляції та впливу на державу, яка підтримувала невизнанні формування – Російську Федерацію, ці квазідержавні утворення та парамілітарні формування – Придністровська молдавська республіка, ДНР, ЛНР, самопроголошена республіка Абхазія, Нагірно-Карабахська Республіка продовжують існувати. Вони залишаються територією «заморожених» конфліктів з невизначеним статусом і такою ж подальшою долею. Будь-які спроби до активного політичного вирішення цих конфліктів можуть призвести до миттєвої активізації воєнного протистояння. Ситуація на Донбасі є активним конфліктом, в якому вже 6-й рік не закінчуються бойові дії. Російська Федерація продовжує використовувати ДНР-ЛНР як інструмент геополітичного тиску на Україну та впливу на Заході країни.

Щодо ситуації в НКР – Вірменія і Азербайджан не можуть дійти консенсусу і навіть розпочати діалог з розробкою врегулювання претензій. Конфлікти в Карабасі періодично відновлюються, чому є приклад нова активна фаза бойових дій у вересні 2020 року. Треба визнати, що ані в першому, ані в другому прикладі Мінські формати переговорів не є ефективними для вирішення проблеми. Вірогідніше, вони забезпечують припинення активної фази війни, а не її вирішення.

Війни на території колишньої Югославії є прикладом збільшення конфліктів після розпаду біполярної системи. Треба визнати, Балканський регіон, територія колишньої СФРЮ, залишається зоною підвищеної напруги.

При недбалих політичних діях та в разі провокацій, війни можуть спалахнути з новою силою (Ishhenko, 2018).

Країни знаходяться в стані постконфліктного врегулювання. Формуються відносини нового характеру, але при цьому, держави мають бути готові до нових викликів та відкритого, «непрямого» протистояння. Адже історичні претензії і національні образи можуть стати фундаментом для розхитування ситуації та дестабілізації в регіоні.

Аналіз політики США на Близькому Сході також демонструє специфічність сучасних воєн. Боротьба з тероризмом сьогодні є яскравим прикладом асиметричних конфліктів, в яких сторона з набагато більшим потенціалом не може остаточно знищити ворога. Затяжна операція в Афганістані так і не призвела до повної стабілізації. Тепер влада США переглядає своє ставлення до діючої влади й терористичних угруповань, напрацьовуючи нові підходи для формування стабільної ситуації. В той же час, безумовно, за роки операції в Афганістані вдалося зламати активний опір ворога і значно послабити його сили. Тобто, фактом залишається активне збільшення конфліктів, які не «вписуються» в розуміння класичного протистояння двох держав. Це значна кількість конфліктів, кожен з яких має свої особливості, і найбільш вдало називати їх нетрадиційними війнами, або, за наявності певних умов, регіональними війнами.

Для аналізу технологій і способів ведення війни цікавим є участь контингенту НАТО та роль США у тій же серії Югославських воєн. Безпосереднє залучення сил Атлантичного Альянсу на території Боснії в 1994-1995 роках, а також залучення військ коаліції в збройному конфлікті в Косово 1999 року є показовими в цьому плані. Участь НАТО на території Боснії легалізувалась ООН та Радою Безпеки, де вона виступала в якості миротворчої організації (Butros-Gali, 2000). До 1994 року НАТО виконувала контрольні функції на морському та повітряному просторі, допоміжні до миротворчої місії ООН дії, допомагала контролювати виконання санкцій

проти Югославської республіки, відповідно до резолюцій ООН та рішень Ради Безпеки.

За великого впливу США було досягнуто домовленості між Хорватською і Боснійськими сторонами про об'єднання сил і створення спільної федерації, ще в 1994 році. Невідомо, як би закінчилася боротьба, та за яким сценарієм розвивались бойові дії без участі США і НАТО в цій війні. Сполучені Штати Америки обрали той народ і країну для створення власної опори в регіоні Балкан, Європи, який був у найбільш не вигідному положенні, позбавлений союзників, і що вірогідно, спонукало його на прийняття будь-яких умов для свого захисту і збереження державності. Тому в боснійському сценарії два переможця – той, який врятувався, – це федерація трьох народів Боснія і Герцеговина, а в більшості – боснійський народ, та, безумовно, головний переможець – Сполучені Штати Америки і НАТО.

Участь США та НАТО як засобу примусу припинення бойових дій на території БіГ не закінчилась. В 1998 році загострилася ситуація у регіоні Косово, що був автономним утворенням у складі Югославської Республіки. Цей конфлікт часто відносять до серії Югославських воєн тому, що він виник внаслідок розпаду СФРЮ. Так само як і в інших югославських війнах конфлікт має історичне підґрунтя, в його фокусі знаходиться національне питання, міжетнічні відносини, та взаємні претензії на спірну територію.

Дві основні етнічні групи сприймали Косово, як «свою територію». Ситуація ускладнювалася тим, що серби – православні, а албанці сповідували іслам, і були ісламізовані ще за Османського панування. Так само, як і в інших Югославських конфліктах, тимчасово уникнути конфліктів та згладити протиріччя вдавалося за рахунок наднаціональної політики.

Ситуація з часом тільки загострювалася і в лютому 1998 року переросла у справжнє військове відкрите протистояння між силами МВД і Югославської армії проти Армії звільнення Косово – військовому формування етнічних албанців, яке проголосило своєю місією боротьбу за незалежність краю.

ООН та США закликали керівництво Сербії, зокрема президента С. Мілошевича, зупинити наступ та сісти за стіл переговорів. Після того, як Сербська сторона проігнорувала резолюцію ООН про припинення вогню, НАТО висунуло ультиматум із загрозою введення військ в Косово, що змусило Мілошевича піти на переговори та підписати угоду з албанською стороною. Але ця угода не вирішувала ключових проблем конфлікту, тому насилля з обох сторін продовжувалося.

В ході атак НАТО застосовувалися психологічні операції з метою впливу та дезінформації противника. Альянс використовував інформаційні структури з метою формування громадської думки на свою користь, створення позитивної для введення військ обстановки. Висвітлювалися факти масового відтоку албанського населення з Косово, геноциду сербських сил над мирним населенням, застосовувалося поняття «гуманітарної катастрофи». Факти ж паралельного застосування сили, факти вандалізму терористичних формувань АОК, теракти і вбивства з боку албанців такого висвітлення не мали.

НАТО здійснювала велику пропагандистську кампанію з метою сформувати образ ворога, проти якого необхідно застосувати силу, щоб врятувати потерпілу сторону від знущань і жорстоких злочинів. Для цього знімалися репортажі про те, що відбувалося, опис фактів геноциду албанського населення Косово, показувалися можливості сучасного натовського озброєння та результати ракетно-бомбових ударів по Югославії, коментувалися результати соціологічних опитувань, які були пов'язані з подіями на Балканах.

На міжнародному, стратегічному рівні результати громадської, світової підтримки досягалися через державні інституції, виступи державних службовців, адміністрації президента США та структури НАТО. Використовувалися і такі типові форми пропаганди, як скидання листівок на територію противника. У таких пропагандистських зверненнях була інформація про злочини С. Мілошевича та заклики до співпраці з НАТО з

метою встановлення миру в регіоні. НАТО випробувала тут класичні та шукала нові ефективні методи інформаційно-психологічної атаки на ворога та місцеве населення. Ключовими цілями таких атак були визначені: формування Югославії, все місцеве населення, біженці та неурядові організації. Головна мета таких атак – деморалізація супротивника, злам опору, розкол населення, підрив авторитету влади Мілошевіча в регіоні (Cherny`k, 2008).

Позиція і потенціал США в кінці 80-х – на початку 90-х відрізняються від її міжнародного становища сьогодні. Так само відрізняється і розстановка сил. Але положення США і розстановка сил це, на нашу думку, взаємозалежні процеси. Можна сказати, що той вплив, який мали США, використовувався на усій міжнародній арені, а конкретні дії зумовлювали міжнародні процеси. В той же час, діяльність інших акторів міжнародних відносин і адаптація до створених умов, вимагали реакції та адаптації США.

Багато в чому, ця країна визначає вектор розвитку відносин в міжнародному середовищі, акцентує увагу західного світу на головних викликах та ворогах ліберальної демократії.

Цікавим є комплексний погляд на стратегію дій Сполучених Штатів проти опонентів і ворогів. Ключовою особливістю цього процесу є, по-перше, залучення останніх наукових досягнень, а по-друге, комплексне використання усіх наявних засобів – наукових, технологічних, інформаційно-пропагандистських і, безпосередньо, військових. Особливістю країни є те, що Стратегії національної безпеки мають глобальний характер (Jakovenko, 2016). В ХХІ сторіччі, можна прослідкувати певну еволюцію стратегії США від застосування виключно «жорсткої» сили, до її комплексного поєднання з «м'якою» силою і переходу до використання «розумної» сили; перегляд концепції лідерства в однополярному світі та розвиток концепції лідерства та співпраці в багатополярному вимірі.

Прикладом демонстрації «жорсткої» сили США є участь в кінці XX сторіччя в Югославських війнах, а також вторгнення в Ірак та афера «ядерної зброї» на початку десятиліття.

Отже, аналізуючи дії США в Сирійському сценарії, можна виокремити деякі особливості. США зайняли роль лідера в підтримці опозиції, очолили процес створення військової коаліції, після ескалації військових вій. З точки зору військової тактики, була активно застосована авіація, а наземні операції проводилися силами спеціальних операцій у поєднанні з місцевими військовими формуваннями опозиції, які активно спонсорувались та тренувались американськими фахівцями за програмами підтримки, починаючи ще з 2012 року. Поступово ця підтримка збільшувалась і еволюціонувала в військове і матеріально-технічне забезпечення. В даному огляді Сирійських подій, не приділено значної уваги діям інших учасників коаліції, а також впливу і участі Російської Федерації.

В той же час можна простежити ще дві тенденції. Сполучені Штати у випадку, якщо це загрожує їх стратегічним інтересам, готові знехтувати міжнародним правом та не чекати рішення міжнародної спільноти та Ради Безпеки ООН. Як у Югославії, так і в Ірані не було офіційного дозволу ООН на застосування військової сили. Вже пост-фактум, після вторгнення військ НАТО, ООН приймала рішення про створення миротворчої місії. Звичайно, ці рішення також приймалися під дипломатичним впливом США. Можна припустити, що у разі, коли влада країни вирішує про надзвичайну важливість застосування сили і примусу, принципи міжнародного військового права і суверенітет окремо взятої країни, оскільки і процедурний порядок застосування миротворчої місії можуть бути порушені. Це важливо враховувати кожній країні, зважаючи на визначальну роль Сполучених Штатів.

Інша тенденція – це неможливість остаточно вирішити проблему тероризму самотійно як в глобальному масштабі, так і в рамках окремо взятої країни. Незважаючи на те, що на початковому етапі війн вдавалося

відкинути і значно послабити позиції терористів, остаточно знищити їх не вдалося. Причин, цьому є багато. Одна з них – пріоритетність власних інтересів різних країн-лідерів і учасників конфлікту над знищенням терористів. Бажання зіграти на ситуацію та не допустити зміцнення конкурента в регіоні. Інші причина – це партизанський тип ведення бою бойовиків та чудове знання місцевості, важкодоступне розміщення бойовиків, їх підтримка іншими країнами, здатність переховуватись на території інших країн-сусідів конфліктного регіону.

Більше того, треба враховувати релігійний фактор і підтримку населення, яка може зростати, через слабкість центральної влади, неможливість навести порядок, зупинити протиріччя. Дуже часто різні центри сили нової, офіційної влади концентруються на боротьбі за владу і вплив, а не на вирішенні проблеми безпеки і населення. Тож, як бачимо, існує цілий комплекс причин виживання терористичних організацій, військових формувань бойовиків, попри те, що за всіма зрівняльними параметрами вони програють своєму противнику. Детальне висвітлення цієї проблематики потребує окремого дослідження в рамках проблеми асиметричних воєн.

Сьогодні увага багатьох держав зосереджена на проблемі врегулювання спору між Індією та Пакистаном. Країни й організації світу, як США і РФ, ООН заявляли про готовність до посередництва в переговорах, закликали до мирного вирішення. Проте, де-факто країни перебувають у стані політичного, інформаційного протистояння, яка періодично переходить у збройне. Індія знаходиться в стані постійної протидії тероризму, який став однією з головних особливостей проблеми Джамму і Кашміру. Але двом потужним державам регіону, які динамічно розвиваються, необхідно вирішувати ряд інших, неполітичних питань, для чого потрібна стабільність.

Щодо нашої держави, на початку весни 2014 року, після зміни влади в Києві, на Сході активізувалися рухи протестів. Місцеві влади Донецька та Луганська проводили позачергові засідання, на яких приймали рішення про

статус російської мови, проведення референдуму та орієнтацію на Росію, як стратегічного партнера. В Харкові була створена організація «Український фронт» за підтримки місцевої влади та партійного активу Партії Регіонів, яка претендувала на лідерство в русі протесту на сході України. В Україні поширювалась ідея федералізації, зокрема політиками та діячами, організаціями, які були налаштовані негативно до нової влади та руху Євромайдану. Країну охопили мітинги та боротьба між активістами Євромайдану та противниками майдану, «федералістами», сепаратистами. В цей період дії центральної влади активно використовувались для пропаганди в ЗМІ та поширення антиукраїнських настроїв, популістських лозунгів та цькувань між різними групами серед населення України.

Таким чином, у світі сьогодні виникають війни, які можна назвати нетрадиційними, як і форми їх ведення. До них можна віднести асиметричні війни, мережево-центричні, тероризм, інформаційні, кібер та психологічні війни. Між ними важко провести межу, адже вона досить умовна. Сучасна війна – це комплекс перерахованих видів, які виокремлюють для більш ефективного дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Міжнародне право та можливості міжнародних організацій сьогодні унеможливають ізоляцію суб'єктів бойових дій від решти світової спільноти. З одного боку, це допомагає уникнути гуманітарних катастроф та перевести конфлікт у переговорну площину, з іншого – створює загрозу суверенітету окремої держави. Адже не завжди контингент міжнародних сил діє під егідою ООН. Відомі випадки втручання військових коаліцій без відповідної санкції ООН, але під прикриттям ідеї – підтримання миру й безпеки. Сьогодні в світі існують регіони, де активна фаза бойових дій сторонами припинена, але протиріччя вирішені не були. При необережному поводженні сторін або втручанні третіх сил в політичну ситуацію регіону, можливе відновлення бойових дій і нова хвиля жорстокості.

Збільшення кількості бойових дій, методів ведення війни та їх вдосконалення збільшують загрозу світовому порядку. Війна в інформаційному просторі, кібер війни призводять до перманентного конфліктного стану між державами. Асиметричні війни ставлять під сумнів можливість однієї могутньої держави нав'язати свою політику конкуренту.

Україна також стала ареною бойових дій, прикладом нетрадиційної війни. Досліджена хронологія та методи впливу РФ на Україну свідчать про те, що війна на Донбасі – це лише один з етапів системного впливу. Війна ведеться сьогодні одночасно в декількох площинах, протидія в яких є запорукою збереження суверенності. Україна може захиститись завдяки міжнародній підтримці, досвіду завершення сучасних воєн, виробивши стратегію комплексної протидії ворогу на всіх фронтах – міжнародному, інформаційному, кібер фронті, лінії зіткнення, психологічному. Лише системна протидія може призвести до захисту власних інтересів. Ігнорування особливостей сучасних воєн та недооцінка будь-якого з умовних «фронтів» війни можуть призвести до катастрофи.

Міжнародне право стає не тільки засобом впливу, воно стає ширмою, яку намагаються обійти його суб'єкти. Звідси збільшення «нетрадиційних» війн, нетипових явищ для класичної війни. Збільшується кількість потенційних суб'єктів ведення війни. Збільшується набір методів її ведення та простори, в яких вона може тривати. Виникає все більше різновидів війни. Важливо відмітити, що загроза ядерної війни залишається. Попри спроби введення обмежень на розробку й створення ядерної зброї, ракет, кількості військового контингенту, досягти єдності усіх держав, особливо держав-лідерів, у цьому питанні важко. До поки хоч одна держава буде відмовлятися від таких зобов'язань, вдосконалювати власне озброєння, доти всі інші держави будуть це робити. Отже, гонка озброєнь, конкуренція, прогрес та розробка нових методів перемоги над противником є ключовими факторами еволюції війни. Те у що перетворилася сьогодні «війна» є віддзеркаленням хаосу міжнародної системи. Тому говорити про зменшення безпекових загроз

для держави причин немає. Навпаки, вони збільшилися. Держава сьогодні повинна адекватно досліджувати рівень та якість загроз, які можуть виникати за межами і в середині держави. Це вимагає значних інвестицій в науку, армію, технології, реформування оборонного сектору. В іншому випадку, слабкій державі загрожує роль залежної, маріонеткової, використаної в чужих інтересах, але «союзної» одному з центрів сили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутрос-Гали, Б. 2000. *Непокоренная Организация Объединенных Наций. История отношений между Организацией Объединенных Наций и Соединенными Штатами Америки*. Москва: Изд. Дом XXI век Согласие.
2. Ищенко, Н., 2018. *В шаге от кровавого прошлого: Сербия и Косово – на грани нового конфликта*. [online] (Последнее обновление 28 Март 2018) Доступно: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/article/s/2018/03/28/7079563/> [Дата обращения 07 Октябрь 2020]
3. Черник, П. П., 2008. Інформаційно-психологічні операції у війнах та збройних конфліктах другої половини XX–початку XXI ст. *Вісник НУ “Львівська Політехніка”. Держава та армія*. 634. С. 126–133.
4. Яковенко, Н., 2016. Пріоритети міжнародно-політичної діяльності США в стратегіях національної безпеки. *Американська історія та політика*, [online] 2, с. 38–47. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_2_7 [Дата звернення 11 Октябрь 2020].

REFERENCES

1. Butros-Gali, B. 2000. *Nepokorennaya Organizatsiya Ob'edinennyih Natsiy. Istoriya otnosheniy mezhdu Organizatsiey Ob'edinennyih Natsiy i Soedinennymi Shtatami Ameriki*. Moskva: Izd. Dom XXI vek Soglasie.
2. Ishhenko, N., 2018. *V shage ot krovavogo proshlogo: Serbija i Kosovo – na grani novogo konflikta*. *Evropejskaja pravda*. [online] (Poslednee obnovenie 28 Mart 2018) Dostupno: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/article/s/2018/03/28/7079563/>. [Data obrashhenija 07 Oktjabr' 2020].
3. Cherny`k, P. P., 2008. Informacijno-psy`xologichni operaciyi u vijnax ta zbrojny`x konfliktax drugoyi polovy`ny` XX–pochatku XXI st. *Visny`k NU “L`vivs`ka Politehnika”*. *Derzhava ta armiya*, 634, s. 126–133.
4. Jakovenko N. 2016. Prioriteti mizhnarodno-politichnoї dijal`nosti CSShA v strategijah nacional`noї bezpeki. *Amerikans`ka istorija ta politika*, 2, s. 38–47. [online] Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_2_7 [Data zvernennja 11 Oktjabr' 2020].

Інформація про автора

Панасенко Ганна Сергіївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail: mismas@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-00002-2945-5583>.

Стаття надійшла до редакції: 29.10.2020 р.

Прийнята до друку: 19.11.2020 р.